

MOLIYA SOHASIDA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING OLIY TA’LIM TIZIMI

Marjona Anvarovna Abduvasiyeva

Geologiya Fanlari Universiteti

abduvasiyevamarjona@gmail.com

***Annotatsiya:** Maqolada O‘zbekistonda oliy ta’lim tizimini moliyalashtirishdagi islohotlar hamda ulardan kutilayotgan moliyaviy natijalar tahlil qilingan. Sovet davridagi Oliy ta’lim va mustaqillik davridan keyingi Oliy ta’limdagi o‘zgarishlar keltirilgan va xulosalar berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Oliy ta’lim, ta’lim sohasidagi islohotlar, stipendiyalar, ta’limni moliyalashtirish*

HIGHER EDUCATION SYSTEM IN THE FIELD OF FINANCE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Marjona Anvarovna Abduvasiyeva

University of Geological Sciences

abduvasiyevamarjona@gmail.com

***Abstract:** The article analyzes the reforms in the financing of the higher education system in Uzbekistan and the financial results expected from them. Higher education in the Soviet era and changes in higher education after independence are presented and conclusions are given.*

***Keywords:** Higher education, educational reforms, scholarships, education financing*

СИСТЕМА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ОБЛАСТИ ФИНАНСОВ

Маржона Анваровна Абдувасиева

Университет геологических наук

abduvasiyevamarjona@gmail.com

***Аннотация:** В статье анализируется уровень помощи в финансировании уровня образования в Узбекистане и ожидаемый от него высокий уровень. Включено в высшее образование и изменения в высшем образовании в советское время и образование после обретения независимости.*

***Ключевые слова:** Высшее образование, восстановление образования, стипендии, финансирование образования.*

Kirish

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar barcha yoshlarning ta’lim xizmatlaridan bir xilda foydalanishi, o‘qituvchilar malakasi va ta’limning yuqori sifatini ta’minlashga qaratilgan. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirish bilan bir qatorda tizimni rejalashtirish va moliyaviy ta’minlash masalalari islohotlar markazida turadi. O‘zbekiston Respublikasining yangi qabul qilingan "Ta’lim to‘g‘risida"gi qonunida har tomonlama rivojlangan barkamol shaxs fuqaroni shakllantirish nazarda tutilgan. Bunday natijaga erishish uchun ta’lim-tarbiya jarayonining uyg‘unligini ta’minlash, boshqaruv jarayonining qonuniyatlarini chuqur o‘rganish va bugungi kun talablariga javob bera oladigan barkamol yosh avlodni tarbiyalash usullarini tadqiq qilish lozim. Jamiki o‘zgarishlar, yangilanishlar bevosita ta’lim rivoji bilan bog‘liq. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta’kidaganidek “Biz o‘z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug‘ maqsadni qo‘ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar,

Ulug‘beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhim sharoitlarni yaratishimiz kerak. Buning uchun, avvalambor, ta‘lim va tarbiyani rivojlantirish, sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g‘oyamizning asosiy ustunlari bo‘lib xizmat qilishi lozim.

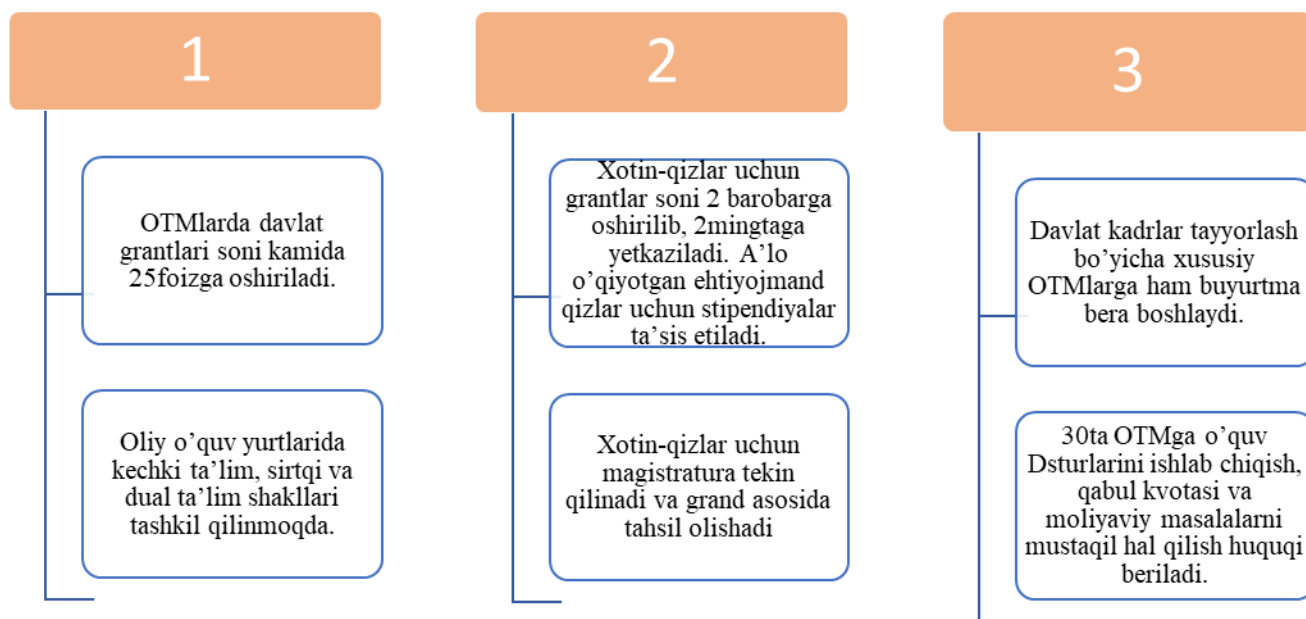
Bugungi kunda zamonaviy jamiyat o‘zining tez va chuqur o‘zgaruvchan tavsifiga ega bo‘lib, bunday o‘zgarishlar jamiyatchilik tuzilmalari, jumladan, mustaqil davlatlar, shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar, demografik siyosat, urbanizatsiya jarayonlarida ko‘zga yaqqol tashlanmoqda. Ta‘lim ham global umumhamjamiyat tuzilmasining alohida tarkibiy qismi sifatida jamiyatda bo‘layotgan barcha o‘zgarishlarni hisobga olishi, ana shu asosda o‘z tuzilishi va faoliyat mazmunini o‘zgartirishi zarur.

Tahlil va natijalar

Mamlakatimizda izchillik bilan amalga oshirilayotgan ta‘lim sohasidagi islohotlar zamirida Vatanimizni yanada taraqqiy ettirish, yoshlarni har jihatdan barkamol shaxs etib voyaga etkazish, sohalar uchun yuqori bilimga ega mutaxassislarni tayyorlashdek maqsadlar mujassamdir.

Oliy ta‘lim tizimiga mustaqillik berish biz uchun katta o‘zgarish bo‘ldi desak ham bo‘ladi. chunki Oliy ta‘limidagi o‘zgarishlar o‘z-o‘zini moliyalashtirishi Oliy ta‘lim muassasalari bir-biridan kuchli bo‘lishi uchun harakat qiladi degani.

Masalan: Har bitta Oliy ta‘lim muassasalari to‘lov-kontrakt asosida o‘qitish qiymatini o‘zi belgilashi, ta‘lim jarayoniga zamonaviy pedagogic texnologiyalarni qo‘llay oladigan va ilmiy izlanish olib boradigan mahalliy hamda xorijiy professor-o‘qituvchi va mutaxassislarni shartnoma asosida jalb qilishi, o‘z mablag‘lari hisobidan talabalar uchun stipendiya va grantlar ajratishni va hokazolarni misol qilib ko‘rsata olamiz. Umumta‘lim tizimida juda yuqori islohatlar amalga oshirilishi rejalashtirilgan. Darhaqiqat yoshlarimizni bilimli savodli bo‘lishi uchun va inson kapitaliga investitsiya kiritilayotganini ko‘rishimiz mumkin.

1-rasm 2022-yilda Oliy ta'limni rivojlantirish bo'yicha ostiqbolli rejalar.

O'zbekiston ta'lim sohasida ulkan yutuqlar qo'lga kiritilmoqda. Yaqin o'tmishga nazar tashlaydigan bo'lsak, sovet mustamlakachiligi davrida O'zbekiston hududida sanoqli ta'lim muassasalari bo'lib, ularning aksariyati talab darajasida bo'lmagan. Ularda yetishib chiqqan mutaxassislar mamlakat aholisining juda oz qismini tashkil etgan. Ba'zi hollarda odamlar savodsiz hatto oralaridan umumiy 11yillik ta'limni egallamaganlari ham bor edi. Bu sovet hukumatining chuqur o'ylangan nayrangi bo'lib, o'zbek xalqi uchun yod bo'lgan kommunistik mafkura bilan millat ongini zabt etishga harakat qilgan. Ammo ularning ko'zlagan rejasi amalga oshmadi, ozodlik ruhi ostida kamol topgan xalqimiz mustaqillik uchun kurash olib bordi va uzoq kutilgan kunga erishdi.

Mustaqillikning ilk kunlaridan boshlab har bir sohaga ulkan e'tibor qaratildi shu bilan bir qatorda lim sohasida ham tub burilish yuz berdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil, 11-martdagi "Respublika oliy o'quv yurtlarining kunduzgi bo'limlariga qabul qilishni takomillashitirish to'g'risida"gi PF-361-sonli farmoniga asosan, mamlakatimizda mavjud oliy o'quv yurtlariga qobiliyatli yoshlarni tanlab olish

tizmiga katta o'zgarishlar kiritildi. Dastlab respublikamizning 6 ta oliy ta'lim muassasasida test sinovi asosida o'qishga qabul qilish tajribadan o'tkazilgan bo'lib, oradan bir yil o'tib, bu ko'rsatkich 19 taga yetkazildi. 1994-yil 14-maydagi 258-sonli O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat test markazi tashkil etish to'g'risida"gi qarori bilan Oliy o'quv yurtlarining kunduzgi bo'limlariga abituriyentlar tanlash bo'yicha.

Respublika markazi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markaziga aylantirildi. Davlat test markazi (DTM) asosiy vazifasi oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlariga test sinovlarini tashkil etish va o'tkazish hisoblanadi. Mustaqillik yillaridan boshlab hozirgi yilgacha bo'lgan vaqt orasini tahlil qiladigan bo'lsak juda katta o'zgarishlar bo'lganini ko'rib hayron qolamiz. 1991-yildan hozirgi 2022-yilgacha mamlakatimizda ta'lim sohasida tub islohatlar amalga oshirildi. Bunga misol qilib men o'zimni universitetimni keltirishim mumkin. Men Geologiya Fanlari Universiteti talabasiman. Bu universitet 2020-yilda tashkil topgan bo'lib, unda yaratilgan imkoniyatlar xorijiy oliy ta'lim muassasalaridan farq qilmaydi. Universitetimiz eng yaxshi texnika-texnologiyalar bilan jihozlangan va bu texnikalar biz yoshlar uchun chet el davlatlaridan keltirilgan. Bunday sharoitlar albatta yoshlarimizning kelajakda yetuk kadr va mutaxassis bo'lib yetishishlari uchun yaratilgan. Malakali kadrlarni tayyorlash va ularni yetuk mutaxassis kadr qilib tayyorlashda oliy o'quv yurtlarining o'rni beqiyosdir.

«O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi» 41-moddasida ta'kidlanganidek, «har kim bilim olish xuquqiga ega»

O'zbekiston Respublikasi inson huquqlari va erkinliklariga rioya etilishini, jamiyatning ma'naviy yangilanishini, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotining shakllanirishini, jahon hamjamiyatiga qo'shilishini ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat va ochiq (demokratik) fuqarolik jamiyati qurishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. 1997 yil 29 avgustda Prezident Islom Karimov Oliy Majlis X sessiyasida «Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori» mavzuida nutq so'zladi. Shu sessiyada «Ta'lim to'g'risida» gi Qonun qabul qilindi. U 5 bo'lim 34

moddadan iboart. Shuningdek, sessiyada «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» ham qabul qilindi.

Inson, uning har tomonlama kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o'zgartirish respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» «Ta'lim to'g'risi»dagi O'zbekiston Respublikasi qonunining qoidalariga muvofiq holda tayyorlangan bo'lib, milliy tajribaning tahlili va ta'lim tizimida jahon miqyosidagi yutuqlar asosida tayyorlangan holda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotga mustaqil ravishda mo'ljalni to'g'ri ola bilish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo'naltirilgandir.

Dastur kadrlar tayyorlash milliy modelini ro'yobga chiqarishda har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim va kasb-hunar ixtisosligini ongli ravishda tanlash va keyinchalik puxta o'zlashtirish uchun ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psixologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni yaratishni, jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiga erishib, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning o'ziga xos yo'lini tanlash kadrlar tayyorlash tuzilmasi va mazmunini qayta tashkil etishni zarur qilib qo'ydi va qator chora-tadbirlar ko'rishni: «Ta'lim to'g'risi»dagi Qonunni joriy etishni; yangi o'quv rejalari, dasturlari, darsliklarni hayotga joriy etishni, zamonaviy didaktik ta'limotni ishlab chiqishni; o'quv yurtlarini

attestasiyadan o'tkazishni va akkreditasiyalashni; yangi tipdagi ta'lim muassasalarini tashkil etishni taqozo etdi.¹

Bugungi kunda birgina o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limida turli soha va yo'nalishlar bo'yicha 840 mingga yaqin zamonaviy bilim va kasbni egallagan yuqori malakali kadrlar tayyorlanganligi bu sohada ijobiy ma'nodagi "portlash effekti" ro'y bera boshlaganidan dalolatdir. Oliy va o'rta-maxsus o'quv yurtlari hamda umumta'lim maktablari huzurida 1187 ta axborot-resurs markazlari mavjud bo'lib, ularda o'zbek, qoraqalpoq, rus va boshqa tillardagi 15mln nusxadan ortiq darslik, o'quv-uslubiy, badiiy, texnikaviy va ma'lumotnoma yo'sinidagi kitobi bo'lgan 15276 ta kutubxonani birlashtirgan.

Respublikadagi 6742 ta maktabgacha ta'lim muassasasida 610 mingga yaqin kichkintoylar ta'lim-tarbiya olmoqdalar.

Maktabgacha ta'lim sohasida uylarda tashkil etiladigan bolalar bog'chalari hamda «Bolalar bog'cha-maktab» majmui tarmog'i rivojlanib bormoqda. Bolalarga chet tillari, xoreografiya, tasviriy va musiqa san'ati, kompyuter savodxonligi asoslarini o'rgatuvchi 800 dan ortiq guruh tashkil etilgan.

Bugungi kunda respublikadagi 9672 ta umumta'lim maktablarida 6 mln.ga yaqin o'quvchi ta'lim olmoqda. Ana shu ta'lim maktablarida 450 ming nafar oliy (70-75 foiz) va o'rta maxsus (70-25 foiz) ma'lumotli o'qituvchilar ishlamoqda. 2012 yil da oliy ta'lim muassasalarini soni 64 ta bo'lib, bu ko'rsatkich bugungi kunga kelib 68 tani tashkil etadi. Unda taqsil oladigan yoshlar soni esa 261.3 ming kishini tashkil etadi. Oliy ta'lim tizimidan keyingi ta'lim tizimini rivojlantirish va o'qishga kiruvchi yoshlar sonini 5 barobarga oshirilishi ko'zda tutildi. Shuningdek 2021-yilda ilm-fan sohasida oliygohlar va ilmiy tashkilotlardagi doktorantlar soni o'tgan-yilga nisbatan 3 barobarga oshirilishi aytili. Bu islohotlar mamlakatimiz ta'lim tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatishiga ishonamiz.

2019-yil 1-dekabr kuniga qadar 2030-yilga qadar respublikadagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds

¹ https://vaqt.ucoz.com/publ/turli_mavzular

World University Rankings, Times Nigher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1 000 ta o‘rindagi oliy ta’lim muassasalari ro‘yxatiga, shu jumladan O‘zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini birinchi 500 ta o‘rindagi oliy ta’lim muassasalari ro‘yxatiga kiritishni, bunda mazkur oliy ta’lim muassasalarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini joriy etishni nazarda tutuvchi chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqsin va tasdiqlash uchun O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritsin;

Har yili 1-dekabrga qadar o‘tayotgan yil bo‘yicha tasdiqlangan “Yo‘l xaritasi” bajarishi yakunlarini puxta o‘rganish asosida Konsepsiyani kelgusi yilda amalga oshirish bo‘yicha “Yo‘l xaritasi” loyihasini ishlab chiqib, tasdiqlash uchun O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritsin;¹

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son

Uzluksiz ta’lim tizimining faoliyat olib borishi davlat ta’lim standartlari, turli darajalardagi ta’lim dasturlarining izchilligi asosida ta’minlanadi va quyidagi ta’lim turlarini o‘z ichiga oladi: maktabgacha ta’lim; umumiy o‘rta ta’lim; o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi; oliy ta’lim; oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim; kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash; maktabdan tashqari ta’lim.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

shaxs; davlat va jamiyat; uzluksiz ta’lim; fan; ishlab chiqarish.

Ta’lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ga mavofiq quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1. Birinchi bosqich – o‘tish davri bo‘lib, u 1997–2001 yillarni, 4 yilni o‘z ichiga oladi.
2. Ikkinchi bosqich – 2001–2005 yillarni o‘z ichiga oladi.
3. Uchinchi bosqich – 2005 va keyingi yillarni o‘z ichiga olishi belgilangan.

Xulosa va takliflar

¹ <https://lex.uz/ru/docs/-4545884#:~:text=O%E2%80%98>

Islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning asl maqsadlarini ta'minlash, uning samaradorligiga erishishlik uchun nimalar qilmoq zarur? Yuqorida aytib o'tilganlardan kelib chiqib, ta'lim tizimini moliyalashtirish, budget mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha xulosalarimni keltirib o'taman. Quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq sanaladi:

-budget va avtonom tashkilotlarga kengroq vakolatlarni, jumladan moliyalashtirish va xarajatlarni boshqarish sohasida, berish orqali yangi turdagi budget muassasasiga o'tishni yakunlash;

- ta'lim muassasalari daromadlarining o'sishini ta'minlash;

- aholi jon boshiga moliyalashtirishning joriy qilingan moliyaviy mexanizmlari va mehnatga haq to'lashning yangi tizimini samaradorligini oshirish;

- qisqa muddatlarda ta'lim tizimi uchun kadrlar rahbarlar va menejerlarning malakasini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarning tayyorlanishini ta'minlash;

Faqatgina yuqoridagi vazifalar kompleks yechilgan taqdirda, ta'lim muassasalarini moliyalashtirish tizimini isloh qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar o'z samarasini beradi hamda barcha talabalarga yashash joyi, ijtimoiy, mulkiy holatidan qat'i nazar, zamonaviy ta'lim standartlariga javob beradigan va O'zbekiston hududlarining innovatsion ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanish talablariga mos keladigan yuqori sifatli ta'lim olish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 29.12.2020-yil // <https://president.uz/oz/lists/view/4057>
2. Батова Б.3. и др. Проблемы финансирования образования России//Фундаментальные исследования. 2016.-№5-3.-С.546-550 704 "SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL APRIL 2021/VOLUME 2 ISSUE 4
3. O‘lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik-T.: TDIU. 2014
4. <https://yuz.uz/uz/news/o-nagrajdenii-grupp-rabotnikov-sfer-zdravooxraneniya-v-svyazi-s-dnem-meditsinskix-rabotnikov>
5. Malikov T., Haydarov N. Davlat byudjeti. O‘quv qo‘llanma / Toshkent Moliya instituti. T.: "Iqisod-moliya", 2007.
6. Nurmuhamedova B. va b. O‘zbekiton Respublikasida ta’lim xarajatlarini rejalashtirish. "InfoCapitalGroup" 2013.
7. Raxmonov D. O‘zbekiston ijtimoiy sohani moliyalashtirishning metodologik asoslarini takomillashtirish. Iqtisod fanlari doktori (DSC) darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati T., 2018.